

Alþingi

Erindi nr. P 128/39

komudagur 8.11.2002

Umhverfisnefnd Alþingis
Nefndasvið
v/Austurvöll
150 REYKJAVÍK

Reykjavík 6. nóvember 2002

Efni: Tillaga til þingsályktunar um aðgerðir til verndar rjúpnastofninum.

Tilv:2002100033

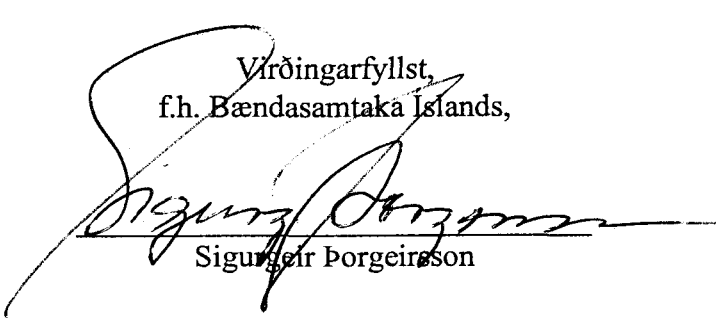
Bændasamtökum Íslands hefur borist til umsagnar þingsályktunartillaga um aðgerðir til verndunar rjúpnastofninum, 11. mál.

Fyrir liggur að rjúpnastofninn er í sögulegri lægð sbr. skýrslu Ólafs K. Nielsens frá 21. ágúst sl. Undir það hefur fjöldi bænda tekið bæði nú og á undanförmum árum.

Bændasamtök Íslands taka undir nauðsyn þess að minnka veiðiálag á rjúpnastofninn. Samtökin telja æskilegast að setja eða herða reglur, sem takmarka aðgang að bráðinni eða veiðilíkur og herða eftirlit með, að slíkar reglur séu haldnar. Hér er m.a. átt við reglur um skotvopn og hugsanlega friðun ákveðinna svæða s.s. á hálendinu. Rétt virðist að stytta veiðitímamann og æskilegast er að komast hjá alfriðun, en þó er þeirri leið ekki hafnað, ef sýnt þykir, að árangri verði ekki náð með öðrum hætti. Samtökin leggjast hins vegar alfarið gegn sölubanni og telja þann kost ekki raunhæfan.

Til frekari fróðleiks er vísað til meðfylgjandi greinar eftir Árna Snæbjörnsson ráðunaut um málenfi, rjúpunnar, sem birt var í Bændablaðinu 15. október sl.

Virðingarfyllst,
f.h. Bændasamtaka Íslands,

Sigurður Þorgeirsson

Rjúpa

friðun - veiðar

Inngangur

Rjúpan er eftirsóttur fugl til veiða hér á landi og hefur verið nytjafugl um aldir. Fjöldi veiðimanna gengur árlega til rjúpna, en veiðunum fylgir útivist og spenna sem sífellt fleiri sækjast eftir. Þá er rjúpan eftirsótt sem jólamatur þúsunda landsmanna og hefur verið á henni oft verið býsna hátt. Á síðari áratugum hefur ásókn í rjúpnaveiðar því verið gríðarmikil og frá 1995, þegar veiðikortakerfið var tekið upp, hefur meðalveiðin verið 148.000 fuglar á ári samkvæmt veiðiskýrslum.

Fullkomnari tæki til veiða og ferðalaga hafa auðveldað aðgengi að veiðilendunum. Unnt er að komast nánast hvert sem er. Þetta veldur því að fuglinn á ekki það griðland sem áður var þegar gengið var til rjúpna og veiðisvæðið takmarkaðist af því hversu langt menn gátu gengið.

Rjúpa var um tíma veidd til útflutnings. Hagtölur sýna að rjúpur voru fluttar úr landi á árunum 1864 – 1940, að undanskildum fjórum hléum þegar ástæða þótti til þess að alfriða hana (1915, 1920 – 1923, 1930 – 1932 og 1940 – 1942). Langmestur varð útflutningurinn á tímabilinu 1900 – 1927 og mest var veiðin árið 1927 þegar 252.650 fuglar voru fluttir út.

Rjúpnaveiðar eru ótvírætt hlunnindi sem fylgja lögbýlum og því til staðfestingar er nærtækast að vitna til laga nr. 64/1994 þar sem segir: “Landeigendum einum eru heimilar fuglaveiðar og ráðstöfunarréttur þeirra á landareign sinni, nema lög mæli öðruvísi fyrir.”

Verulegur hluti allra rjúpnaveiða fer fram innan landareigna lögbýla og snertir því beint hagsmuni þeirra.

Ástand rjúpnastofnsins

Umræður um að draga úr veiðiálagi á rjúpu hafa verið miklar á undanförunum árum. Skoðanir eru skiptar um áhrif skotveiða á stofninn og að hve miklu leyti eigi að grípa til friðunar. Það hefur aukið umræðurnar að undanförunu, að sá sem mest hefur rannsakað rjúpuna, Ólafur K. Nielsen, fuglafræðingur, hefur lýst ástandi rjúpnastofnsins í skýrslu frá 21. ágúst sl. þar sem m.a. kemur fram að “ef litið er til þess hvað verið hefur af rjúpu í landinu síðustu 10 árin, þá hefur stofninn að öllum líkindum ekki verið jafn faliðaður í 100 ár a.m.k.”. Ólafur ræðir m.a. um stofnbreytingar á árunum 1981 – 2002 og segir þar að lokum: “Samkvæmt þessum niðurstöðum um ástand rjúpnastofnsins og alþjóðlegum viðmiðunum á íslenska rjúpan heima á valista sem tegund í yfirvofandi hættu.”

Þótt ýmsir telji að enn frekari rannsókna sé þörf áður en ákvarðanir um aðgerðir eru teknar, þá er það hverjum manni ljóst, sem fylgst hefur með rjúpunni undanfarna áratugi, að henni fækkar jafnt og þétt. Á þetta hafa tugir bænda og veiðimanna í flestum landshlutum bent á undanförunum árum. Þegar niðurstöðum rannsókna ber saman við álit þeirra sem á vettvangi búa og fylgjast grannt með lifnaðarháttum rjúpunnar, þá er sérstök ástæða til þess að taka mark á svo samhljóða niðurstöðunum. Grípa hefði átt til friðunaraðgerða strax í haust.

Hvað er til ráða?

Fram hefur komið að Náttúrufræðistofnun Íslands telur nauðsynlegt að grípa til aðgerða til verndar rjúpunni og hefur jafnframt bent á að ofveiði sé nærtæk skýring á mikilli fækkun hennar. Undir það skal tekið hér. En hvað er til ráða?

Fram hafa komið hugmyndir um leiðir til úrbóta, svo sem,:

Algjört veiðibann. Stytting veiðitíma. Enn frekari takmarkanir á notkun vélknúinna farartækja við veiðar. Hertar aðgerðir gegn fjölskotabyssum og hálfsjálfvirkum skotvopnum. Sérstök friðuð svæði. Sölubann. Kvóti á veiðarnar.

Friðun. Algjör friðun í nokkur ár er án efa raunhæfasta leiðin til árangurs. Það er sú leið sem fjöldamargir bændur hafa bent á, einkum þeir sem búa á svæðum þar sem rjúpum hefur mjög fækkað. Við búum í landi sem býður upp á fjölpættar og gjöfular auðlindir, rjúpan er ein þeirra. Sjálfsagt er að nýta hlunnindi landsins en þó þannig að þau rýrni ekki. Ýmsum aðferðum er beitt á öðrum sviðum. Land er friðað fyrir beit og ágangi ef það er illa farið. Veiði er takmörkuð í ám og vötnum. Fiskistofnarnir við strendur landsins njóta verndar eftir ákveðnum reglum. Tegundir í hættu eru alfriðaðar o.s.frv.

Rjúpan og nýting hennar eru verðmæt hlunnindi fyrir landeigendur, veiðimenn, ýmsar þjónustugreinar og almenning. Þegar ástand rjúpnastofnsins er orðið jafn slæmt og lýst hefur verið er það allra hagur og augljóst mál að grípa verði til aðgerða til þess að byggja hann upp á ný. Að halda að sér höndum er óskynsamlegt, þegar til eru leiðir til uppbyggingar með framtíðarnýtingu í huga.

Jafnframt er full ástæða til þess að huga að fleiri þáttum heldur en veiðum. Hvað á fjölgun refa og minks mikinn þátt í fækkun rjúpunnar? Það er verðugt verkefni, samhliða tímabundinni friðun rjúpunnar, að fækka ref, villimink og mávum. (Á síðari árum hefur silamávur haldið sig í flokkum inn til landsins í sumum landshlutum fram eftir öllu sumri og liggur í eggjum og ungum annarra fugla).

Veiðitími. Veruleg stytting árlegs veiðitíma er leið sem án efa mundi draga umtalsvert úr veiðum og þar með hlífa stofninum. Vel kemur til greina að miða árlegan veiðitíma við einn mánuð, t.d. nóvember. Samkvæmt veiðiskýrslum veiðist nærri helmingur þess sem nú er veitt á fyrstu sextán dögum veiðitímabilsins, þ. e. frá 15. – 30. október. Með styttingu veiðitímans mundi veiðiálagið eflaust aukast eitthvað á þeim tíma sem veiðar yrðu leyfðar, en augljóst ætti að vera að veiðar í nóvember ná aldrei að verða eins miklar og á jafn mörgum dögum í október. Náttúran sjálf kemur rjúpunni til hjálpar með skemmri birtutíma og meiri líkum á snjó. Hér er því vissulega um raunhæfa leið að ræða til þess að draga úr veiðum, leið sem hvorki mismunar landeigendum né veiðimönnum.

Veiðitækni. Hertar aðgerðir gegn fjölskotabyssum og hálfsjálfvirkum skotvopnum, ásamt enn frekari takmörkunum á notkun vélknúinna farartækja við veiðar, eru aðgerðir sem fyrst og fremst snúa að hertu eftirliti. Slíkt getur eflaust, ef vel tekst til, skilað einhverjum árangri en er engin varanleg lausn.

Friðuð svæði. Frá 1999 hefur verið í gildi algjört bann við rjúpnaveiði í nágrenni Reykjavíkur, sem í grófum dráttum nær yfir sunnanverðar Esjuhlíðar, Mosfellsheiði og Bláfjöll. Frá og með þessu hausti verður þetta friðaða svæði stækkað og afmarkast að austan af Sogi og Ölfusá. Á meðan friðaða svæðið miðaðist eingöngu við næsta nágrenni Reykjavíkur virðist sem menn hafi sætt sig að mestu við þessa ráðstöfun, enda er þetta svæði mikið útivistarsvæði fyrir íbúa á höfuðborgarsvæðinu öllu. Á meðan veiðar á svæðinu voru leyfðar var almenn útivist ekki hættulaus á rjúpnaveiðitímanum. Hins vega horfir þetta öðruvísi við þegar stækka á svæðið verulega. Höfundur hefur orðið var við umtalsverða gagnrýni á þá ráðstöfun. Með þessu er verið að auka veiðiálag á önnur svæði sem strax dregur úr gildi friðunarinnar. Í öðru lagi er innan þessa svæðis fjöldi lögbýla sem eiga sinn rétt til veiða á meðan veiðar eru leyfðar á annað borð. Þessir réttahafar hafa ekki verið spurðir álits né við þá haft samráð og íhuga einhverjir þeirra að krefjast ógildingar á þessari ráðstöfun vegna

Þess að þeim er bannað að nýta forn hlunnindi jarða sinna. Þessi leið mun trúlega fyrst og fremst leiða til ágreinings og togstreitu.

Líklegra til árangurs væri að taka undir og aðstoða þá landeigendur, sem þess hafa óskað, að veiðitíminn verði stytur eða rjúpan friðuð.

Sölubann. Algjört sölubann bæði í verslanir og manna á milli er leið sem dálítið hefur verið rædd og ýmsir telja vænlega. Slíkt bann kemur alls ekki til greina að mati undirritaðs, af eftirtöldum ástæðum. Með því er verið að banna landeigendum (og veiðimönnum) að bjóða til sölu hlunnindaafurð sem leyfilegt er að nýta á vissum árstíma; hlunnindi sem hafa verið nýtt og seld síðustu 150 ár eða lengur. Hlunnindi sem fylgja jörðum og auka verðgildi þeirra. Með þessari hugmynd er komið til móts við sjónarmið sportveiðimanna en möguleikar landeigenda skertir verulega til hefðbundinna hlunnindanytja. Verslun með rjúpu mun eiga sér stað eftir sem áður, en hún mun öll verða á sk. svörtum markaði því að rjúpa er eftirsótt. Hinir sk. "stórveiðimenn", sem bæði koma úr hópi bænda og sportveiðimanna, munu auðveldlega finna sér farveg þrátt fyrir sölubann. Það er rangt og óeðlilegt að lögin beini nýtingu þessara hlunninda í farveg verslunar sem kemur ekki fram og verður ekki skráður á jörðina sem eðlileg hlunnindi. Segja má að ef þessi leið er farin þá geti landeigendur náð sínum tekjum vegna rjúpnaveiða með því að leigja veiðilendur til sportveiðimanna, en hvað með þá sem vegna legu jarðanna eiga þess vart kost og vilja nýta hlunnindi sín sjálfir og hafa af þeim tekjur?

Kvóti. Því er fljótsvarað að einhvers konar kvóti á veiðimenn eða svæði er óframkvæmanleg leið, útilokað er að beita því eftirliti sem þarf til þess að þessi leið komi til greina.

Framtíðarnýting

Fram hefur komið að rjúpan er auðlind sem nýta á með skynsamlegum og skipulögðum hætti, einkum með það í huga að viðhalda stofninum, þeim tekjum og þeirri ánægju sem þessi sérstaka auðlind gefur. Hér verður sú hugmynd viðruð að um nýtingu rjúpunnar (og e.t.v. fleiri fuglategunda) verði það skipulag tekið upp sem gilt hefur lengi um lax- og silungsveiði. Í lögum um lax og silungsveiði segir í 44. gr.: "Skylt er mönnum að gera með sér félagsskap um skipulag veiði í hverju fiskhverfi, svo fljótt sem kostur er." Síðan eru í lögnum ítarleg ákvæði um það hvernig að málum skuli staðið, þar á meðal um hagnýtingu og friðun.

Vel má hugsa sér að landfræðilega afmarkað og allstórt svæði myndaði hverja einingu (fuglahverfi) sem allir réttshafar fuglaveiða stæðu að. Réttshafar veiða stofnuðu síðan félag um veiðar á rjúpu og gæs í "hverfinu" sem hefði svipuðu hlutverki að gegna og veiðifélög varðandi lax- og silungsveiðar. Settar yrðu reglur um friðun, veiðar, veiðiálag, veiðibúnað og veiðiaðferðir og uppbyggingu svæðisins til tiltekinna fuglaveiða. Svæðið má síðan leigja eða nýta eins og tíðkast með hin sk. fiskhverfi.

Skipulag þetta hefur reynst það vel varðandi lax- og silungsveiði að það hlýtur að koma til greina við tilteknar fuglaveiðar.

Hvergi er bannað í lögum að slíkt skipulag sé tekið upp og vísir að því er reyndar til. Eflaust er þó æskilegt að í framtíðinni verði í lögum og reglugerð sá rammi sem slík félög mundu starfa eftir.

Nú kunna einhverjir að spyrja hvort þarna sé ekki verið að gera fuglaveiðar að einhverju "sporti" örfárna. Svo er alls ekki og benda má á að nýting með skipulagðari hætti en verið hefur og nýting sem miðar að viðhaldi og uppbyggingu viðkomandi auðlindar hlýtur alltaf að vera heppilegri, ef litið er til framtíðar, heldur en óskipulögð og gegndarlaus veiði eins og tíðkast hefur.

Einstakir bændur og aðrir landeigendur hafa til þess fullan rétt að banna fuglaveiðar í landi sínu. Margir gera þetta vegna þess að þeir telja að veiðialagið sé orðið alltof mikið, eða að þeir vilja hafa stjórn á þeim veiðum sem stundaðar eru. Sum staðar hefur þetta ekki gengið vel því að erfitt reynist að koma við því eftirliti sem þarf. Ekki er alltaf samstaða um bann við veiðum á samliggjandi jörðum sem gerir eftirlit enn erfiðara. Þá hafa landeigendur á tilteknu og allstóru svæði látið á það reyna að óska eftir lögboðinni styttingu á rjúpnaveiðitímanum, en því hafa yfirvöld hafnað.

Því ber allt að sama brunni, staða mála kallar á bætt skipulag og stjórnun þessara mála. *Árni Snæbjörnsson, hlunnindaráðunautur BÍ*